DÁNÉ VERONKA*

A KANCELLÁR MÁSIK ÉLETE. KOVACSÓCZY ISTVÁN PÁLYÁJÁNAK ELSŐ SZAKASZA**

Kulcsszavak: *kancellár, politikai karrier, fejedelemségkori kormányzat*

A történetkutatás és kutatók az idők folyamán mindig is kitüntetett, lankadatlan figyelemben részesítették a jelesebb famíliákat, az illető ország, nemzet életében, sorsában meghatározó szerepet játszó személyiségeket. Egyesek közülük a megkülönböztetett bánásmódot kisebb-nagyobb mértékben annak is köszönheték, amitől az érintettek maguk bizonyára szívest-örömost eltekintettek volna: az életükben bekövetkező törésnek, tragikus mozzanatnak. Mondhatnánk: a történettudomány színpadára a vérpadon át vezetett útjuk. Mindezek kézzelfogható bizonyítékaként, azt hiszem, elegendő a Magyar Történeti Életrajzok sorozatra utalnom. Az utóbbi évtizedekben a reflektorfénybe kerültek köre, a történeti biográfiai szemléletet, kutatási módszert bizonyos fokig felváltó prozopográfiai megközelítés, valamint az elitkutatások eredményeként kiszélesedett. Ugyanakkor utóbbiak további szélesítése lehetséges, sőt szükséges, mivel a fejedelemségkori Erdély vonatkozásában is célravezető a Trócsányi által – az *Erdély központi kormányzatában* meghatározott mellett¹ – a Habsburg Birodalom esetében adott „elit” meghatározását alapul venni, azaz hatalmi, illetve kormányzati (hivatali?) elitről beszélni.² Nyilván nagyon pontos fogalmi meghatározásra van szükség, a kormányzati elit kategória átvételével azonban azokat a (központi) kormányzati (fő)tisztviselőket emelhetjük be, akiket a klasszikus értelmezés kirekesztene, befolyásuk, szerepük az állam életében viszont vitathatatlan. Ugyanakkor kétségtelen, hogy mindkét, egymást gyakran átfedő területen további alapkutatások elvégzésére, az eddigi eredmények kiegészítésére van szükség ahhoz, hogy az egykori valósághoz lehető legközelebbi, tényszerű képet kapjunk és nyújtsunk. (Természetesen mindenki saját kutatásaiból indul ki: úgy vélem, különösen hiányzik a gazdasági potenciál, vagyoni helyzet, ennek változásának tényszerű feltárása. Nem elégedhetünk meg, ha csak egy mód van rá, azon helységek felsorolásával, amelyekben az illető birtokolt. Tisztáznunk kell, egész- vagy részbirtokról, hány portáról van szó, stb. Enélkül problematikus

* DÁNÉ Veronka (1974), PhD, történész, a Debreceni Egyetem Középkori, Koraiújkor Magyar Történeti és Segédtudományi Tanszékének egyetemi adjunktusa, Debrecen.
E-mail: dane.veronka@gmail.com

** A tanulmány az OTKA K 112291 pályázat keretében készült.

1 TRÓCSÁNYI Zsolt: *Erdély központi kormányzata 1540–1690*. Akadémiai, Bp., 1980 (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai III. Hatóság- és Hivatal történet 6). 36–40 (a továbbiakban TRÓCSÁNYI: *Erdély kormányzata*).

2 Uő: *Habsburg-politika és Habsburg-kormányzat Erdélyben 1690–1740*. Akadémiai, Bp., 1988 (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai III. Hatóság- és Hivatal történet 8). 32; Uő: *Hatalmi struktúra és udvari kultúra a Báthoryak Erdélyében = Magyar reneszánsz udvari kultúra*. Szerk. R. VÁRKONYI Ágnes. Gondolat, Bp., 1987. 129–134.

bármiféle birtokos kategóriába illeszteni bárkit is.) Azt sem szabad szem elől téveszteni, hogy, magától értetődően, az arisztokráciát és fokozottan a kormányzatot a fejedelem alakítja, s különösen az olyan hosszú távra tervezők esetében, mint Báthory István, Bethlen Gábor vagy akár I. Rákóczi György, lehetőség szerint fel kell fejtenünk az uralkodó „személyzeti politikájának” okait, de egyben valószínűsíthető célját is. A két utolsónál maradva, már az első alaposabb kutatások gyökeresen eltérő koncepciót jeleznek.

A fentebb elmondottakra kiváló példa a Kovacsóczy család. Szádeczky 1891-ben megjelent életrajza³ óta időről időre a család, azaz elsősorban Farkas, újra és újra kutatások tárgyává vált, válik.⁴ Pályafutásának, napvilágot látott műveinek ismeretében nem meglepő, s úgy tűnik, mintha 1594-es halálával a család történetére, legalábbis annak dicsőséges első felvonására, lehullt volna a függöny. István alakja, több szempontból is magyarázható módon, eltörpült az apjái mellett, általában annak „csatolt részeként” említik. Külön neki Lázár Miklós,⁵ Trócsányi Zsolt,⁶ legutóbb Horn Ildikó⁷ szentelt figyelmet. Trócsányinak „köszönhető” azonban két, nem egyenlő súlyú tévedés is, amely makacsul tartja magát a szakirodalomban, és részben ez is indokolja a jelen tanulmányt. Természetes, hogy elsősorban Bethlen udvari familiárisaként, secretariusként való megjelenésétől kezdődően foglalkoztatta a kutatókat, ám bizonyára nem egyedülként azt szerettem volna, szeretném tudni, mi történt 1594 és 1614 között a „függöny mögött”. Feltehetően könnyebb dolgunk lenne, ha a Bálintitt-levéltár tetemes része 1854-ben nem égett volna el,⁸ ám az évek során előkerült darabkákat összeillesztve egy vázlatos, a jövőben remélhetőleg tovább finomítható kép rajzolódik ki.

A Kovacsóczyak nagyon mozaikos, gyakran csupán kikövetkeztethető vagy feltételezésre szorító történetét, ha úgy tetszik, második felvonását, ott kell kezdenem, ahol a függöny 1594-ben a kancellár meggyilkolásával lehullt. Mielőtt azonban a függönnyel meglebbentennem, egy rövid, a család származására, erdélyi megtelepedésére vonatkozó kitérőt kell tennem. Közismert, hogy a család Szlavóniából, Pozsega vármegyéből került, menekült Erdélybe. Meglehetősen bizonytalanság övezi azonban azt, hogy melyik Kovacsóc is volt az ősi fészek, hiszen ebből a megyéből és a szomszédosokban is több akad. István 1607-ben felbukkanó előneve talán közelebb visz a pontosításhoz: ekkor ugyanis a majdani kancellár szelnatáci

3 SZÁDECZKY Lajos: *Kovacsóczy Farkas kancellár 1576–1594*. Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1891 (a továbbiakban SZÁDECZKY: *Kovacsóczy*). Kovacsóczy István kanonok a két Kovacsóczy kancellár életrajzának megírására kérte fel Szádeczkyt, Istvánéval azonban a jelek szerint nem készült el. *Kovacsóczy Farkas, a Báthoryak kancellárja*. (Kivonat Szádeczky Lajos lt. nov. 10-én bemutatott munkájából). Akadémiai Értesítő I(1890). 684. Az adatra Fejér Tamás hívta fel a figyelmemet, ez-úton is köszönöm.

4 Az egyik legutóbbi: PETNEHÁZI GÁBOR: *Humanista irodalom és politikai publicisztika határán. Kovacsóczy Farkas (1540–1594) politikai beszédei és Erdély kormányzásáról írott dialógusa*. PhD-diszsertáció, Szeged, 2013. (<http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1818/1/Humanista%20irodalom%20es%20politikai%20publicisztika.pdf>, letöltés időpontja: 2017. máj. 19.)

5 LÁZÁR Miklós: *Erdély főispánjai (1540–1711)*. VII. (közl.) Tordamegye főispánjai. Századok XXII(1888). 512.

6 TRÓCSÁNYI: *Erdély kormányzata* 30.

7 HORN Ildikó: *Erdélyi méltóságviselők Bethlen Gábor korában. A fejedelmi tanácsosok adattára*. 36. (letöltés időpontja: 2012. aug. 25.)

8 THALLÓCZY Lajos: *A Maros-Vásárhely vidéki bizottság jelentése*. Századok XIII(1879). (Melléklet a 8. számhoz) 140.

predikátummal bukkant fel.⁹ A ma már nem létező pozsegai település a 15. században Kovacsóccal együtt a Héderfáyak Podvers (ma: Podvrsko) nevű várához tartozott,¹⁰ amelyet 1536-ban foglaltak el a törökök. Mivel feltételezhetően egymáshoz közel eső falvakról van szó, ez csak a ma Nova Gradiska közelében fekvő településre áll. (Nem valószínű, hogy a szintén környéken fekvő, majdnem azonos nevű hegy vagy patak adta volna a família nevét.) A család tehát legkésőbb ekkor elmenekült. A másik említésre méltó mozzanat az Erdélybe telepedéshez kapcsolódik. Egy 1579-es vallatás szerint ugyanis Budai, alias Török Imre (csupán emlékeztetőül: Kovacsóczy Farkas anyja Budai Török Erzsébet volt, János lánya¹¹) Tótországból érkezett többedmagával a Kolozs vármegyei Burjánosbudára, még Majláth István vajdasága idejében.¹² Kovacsóczy János, Farkas apja pedig éppen itt kapott házat, telket, amikor az országba érkezett.¹³ Mivel a Melith atyafiság esetében is van példa rá,¹⁴ ez esetben sem kizárt, hogy nem fejezsett menekülésről, hanem tervszerű áttelepedésről volt szó.

Visszatérve 1594-re, közismert, hogy Farkas első házasságából származó, hátrahagyott három fia, Kristóf, Zsigmond és az 1585 februárja után született István (egy ekkor kelt egyezménylevélből ugyanis csak ő és húga hiányzik¹⁵), valamint Zsuzsanna lánya (bár a Kovacsóczy legbizalmasabb urai, Gálfi János és Kendy Ferenc már nem éltek¹⁶) nem maradt támasz nélkül. Gondviselésüket, nevelésüket a kancellárhoz nagyon erősen kötődő, vele szeretetteljes kapcsolatban lévő nővére, Jusztina és udvari familiáris öccse, János, illetve utóbbi felesége vette át. A források alapján úgy tűnik, a kancellár likvidálása egy jóformán indulatmentes, a család többi tagját nem érintő, politikai ráció diktálta lépés volt, különben nehezen lenne érthető, hogy János familiárisként továbbra is az udvarban szolgált, 1596-ban 12 lovasra kapott fizetést¹⁷ – az év decemberében pedig ő és általa Farkas fiai (mindhárman *puerként* említve) adományként nyerték el a fejedelemtől azt a Fehér vármegyei Drombár birtokot, amelyet korábban Farkastól foglalt el a kincstár¹⁸ –, a gyermekek érdekében pedig Bocskai István

9 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL), Kolozsmonostori konvent országos levéltára, F 15 Protocolla, XVI. 9^r (a továbbiakban KmProt).

10 1443. jan. 25., MNL OL, Diplomatikai Levéltár 90 973. Kiadva: *A Héderváry-család oklevéltára*. I. Közl. RADVÁNSZKY Béla–ZÁVODSZKY Levente. MTA, Bp., 1909. 211.

11 Jánosnak egy Móric nevű fiáról tudunk, akinek lánya, Erzsébet 1579-ben Szabó, másképpen Czibering (?) György felesége volt. Házasságukból négy fiú, János, György, István és Gergely származott. MNL OL, Erdélyi Kincstári Levéltár, F 234 Erdélyi Fiscalis Levéltár, IV. szekrény, fasc. 278.

12 KmProt VIII. 5^r–7^r.

13 Uo.

14 Az Wkytthyewytht (Ukichevich, Vukichevich) família 1574-ben kérte a Melitheket az áttelepedésben való segítségére. PETRICHEVICH HORVÁTH Emil: *A Petrichevich család történetének regesztái*. I. rész, II. 1069–1942. Pécs, 1942. 362. sz.

15 *Az erdélyi fejedelmek királyi könyvei I. 1569–1602. I/3. Báthory Zsigmond királyi könyvei 1582–1602*. Mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közlésezi FEJÉR Tamás–RÁCZ Etelka–SZÁSZ Anikó. EME, Kvár, 2005 (Erdélyi Történelmi Adatok VII. 3). 621. sz.

16 „[...] kíváltképpen pedig vagyon bizodalmmam Gálfi János uramban és Kendy Ferenc uramban”. Kovacsóczy 1590-es végrendelete. *Kovacsóczy Farkas levelei (1577–1594)*. Közl. SZÁDECZKY Lajos. Történelmi Tár 1893. 36 (a továbbiakban SZÁDECZKY: *Kovacsóczy levelei*).

17 MERÉNYI Lajos: *Báthory Zsigmond fejedelem udvari lovassága*. Hadtörténelmi Közlemények VII(1894). 110.

18 1596. dec. 25-én. MNL OL, Gyulafehérvári káptalan országos levéltára (a továbbiakban GyfKáptLt), F 3 Centuriae, C. 74. Az adatot Fejér Tamásnak köszönöm.

és Kornis Gáspár járt közben a fejedelemnél.¹⁹ (Különösen feltűnő, hogy János végrendeletében a fejedelem jóindulatára apellálva megjegyzi: „*az miképpen ekkédig is minden jó szándékkal, kegyelmességgel volt hozzájuk*”.²⁰) Kétségtelen, hogy a birtokok elkobzása érzékenyen érintette a familiát. Kovácsóczy János tiltakozása alapján azonban egyértelmű, hogy a legjelentősebbekre ugyan a fiscus rátette a kezét,²¹ ám a konfiskálás nem volt teljes, és kérdés, hogy a Farkas által előrelátóan mindkettejük nevére kiállított adománylevelekben²² szereplő közös szerzeményként osztatlanul birtokoltakból öccsének mit sikerült megtartania.

János életében, a jelek szerint – amennyire a megváltozott lehetőségek és körülmények lehetővé tették –, minden a kancellár végrendeleteiben is megfogalmazott elképzelései szerint folyt. Ennek megfelelően Kristóf feltehetően 1596 végén külföldre indult, és a grazi egyetemre iratkozott be a következő év februárjában.²³ (Kérdés, hogy ezt a fejedelmi támogatás tette-e lehetővé?) A helyszín a Kristóf (s talán a többi gyermek) felekezetváltását is jelzi. A legidősebb fiúnak azonban nem adatott meg, hogy tudományát, ahogyan apja és nagybátyja elképzelte, a haza szolgálatában kamatoztathassa, mivel a következő év júniusában Kristóf egy fürdőzés alkalmával a Murába fulladt.²⁴ A családot ért újabb súlyos veszteség is szerepet játszott abban, hogy a megözvegyült Kovácsóczy János júliusban megfogalmazta végrendeletét.²⁵ Nem lehet szenvtelenül olvasni a mély aggodalomról és felelősségtudatról, ugyanakkor szeretetről árulkodó sorokat, amelyekben minden észérvet és érzelmi szálát bevetett „*neveletlen, gyámoltalan*” unokaöccsei és unokahúga érdekében. Ezen túlmenően azonban a testamentum azért is figyelemre méltó, mert egyértelművé teszi azt a kört, amelynek támogatására a Kovácsóczyak számíthattak. A már említett Bocskai és Kornis mellett, pontosabban náluk sokkal fontosabb szerepe volt Sennyei Pongrácnak, akit János szerint a néhai kancellár és ő is jóakaró atyjafiának, barátjának tartott²⁶ (maga ennél tovább megy: „*úgy tartottam, mintha*

19 Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára (a Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Hivatala [a továbbiakban RNLtKv] kezelésében), Bálinttitt cs. lt., nr. 181. A végrendelet fényképét Bogdándi Zsolt bocsátotta rendelkezésemre, segítségét ezúton is köszönöm. Kiadva: *Erdélyi testamentumok. Erdélyi nemesek és főemberek végrendeletei* II. Vál., bev. tan., jegyz. Tüdös S. Kinga. Mentor, Marosvásárhely, 2006. 172–174.

20 Uo.

21 A legnagyobb birtoktestet a görgényi váruadalom alkotta a várral, Petele oppidummal és 19 teljes-, illetve 4 részbirtokkal. Ezek mellett a *contradictio* 9 Fehér vármegyei egészbirtokot, valamint 7 marosszéki, 5 Küküllő megyei, 4 Torda vármegyei és 2 Fehér megyei portiót (egyik a gyulafehérvári ház) sorol fel. Uo. nr. 167. Az irat fényképét Fejér Tamás bocsátotta rendelkezésemre, ezúton is köszönöm.

22 Pl. az 1580-ban adományozott marosszéki birtokok, lásd *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei 1222–1599*. Mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közzéteszi BOGDÁNDI Zsolt–GÁLFY Emőke. EME, Kvár, 2006 (Erdélyi Történelmi Adatok VIII. 1). 260. sz. (a továbbiakban ErdKáptJkv I); Megyekerék, Magyargorbó, Bagó, Szentkirály, lásd uo. 362. sz. Továbbiak: uo. 459. sz., 497. sz.

23 SZABÓ Miklós–TONK Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521–1700*. JATE, Szeged, 1992 (Fontes Rerum Scholasticarum IV). 369. sz.

24 Gyulaffi *Lestár történeti maradványai*. Közli SZILÁGYI Sándor. Történelmi Tár 1893. 121.

25 Bálinttitt cs. lt., nr. 181.

26 A jó viszonyról tanúskodik Sennyeinek a temesvári pasához való követsége idején Kovácsóczyhoz írott 1593. szept. 19-i levele is. Ebben halála esetén háza népét a kancellár gondviselésére bízta. *Történeti levelek a Hédervári levéltárból 1581–1612*. Közli RADVÁNSZKY Béla. Történelmi Tár 1879. 26–27.

eggyek löttünk volna”²⁷), és akire János az árvák gyámságát és birtokaik gondviselését bízta, teljesen a Farkas által megkívántak szellemében. Sennyei halála esetére („*minthogy kegyelmed az mi kegyelmes urunknak nagy dolgaiban szolgál*”) a tágabb atyafisághoz tartozó Ghiczey Pétert, a néhai kormányzó unokaöccsét rendelte helyébe.²⁸ Jusztinának a következő év februárja előtt bekövetkezett halálával a kislány további neveltetéséről kellett sürgősen intézkednie Jánosnak, amelyet február 18-i pótrendelkezésével tett meg.²⁹ Zsuzsannát végül a fejedelem (akinek keresztlánya volt) és felesége vették gondjaikba. Testamentuma alapján bizonyára gondterhelten és aggodalmakkal telve hunyt el még 1599 folyamán.

Bár Kovacsóczy János testamentumaiban nem említi Zsigmondnak és Istvánnak a kolozsvári jezsuita szemináriumban folytatott tanulmányait,³⁰ sem odakerülésük körülményeit, feltételezhetően erre is apjuknak a szász városi iskolákban való tanulást előíró végakarátának megfelelően tízéves koruk táján került sor.³¹ A jezsuiták végleges, 1605/06-os kiűzéséig nagy valószínűséggel itt maradtak. (Így kerülhetett a birtokukba, legkésőbb a könyvtár 1606-os szétsztoztogatásakor vagy megőrzésre átadásakor az a két kötet, amelyeket 1597-ben, illetve 1604-ben még a könyvtár állományában vettek leltárba, s amelyeket valószínűleg István a rendnek Kolozsmonostorra való visszatérése után juttatott vissza. Tehát valószínűleg inkább visszaadományozásról beszélhetünk.³²) Friss katolizálásuk és az itteni tanulmányok fényében viszont Istvánnak a szakirodalomban itt-ott felbukkanó heidelbergi peregrinációja igencsak furcsállható. Zsigmond 1603 januárjában még szerepel a Rudolfnak hűségesküt tevők között,³³ 1606 júliusában viszont István már egyedül vallott ügyvédet a Kolozs vármegyei sedria előtt,³⁴ tehát feltehetően bátyja ekkor már nem élt. A teljes korúság küszöbére érő István ekkor több okból is bizakodva tekinthetett a jövőbe: egyrészt apja és társai kivégzése és a hozzá kapcsolódó, *jus ligatum*ként elhíresült példátlan jogsérelem egyike volt a legsürgősebben or-

27 Uo.

28 Uo. Ghiczey Péter Kovacsóczy Farkas második feleségével, Kendy Krisztinával kötött házasságot. Szádeczky Ghiczey özvegyeként említi, tévesen (SZÁDECZKY: *Kovacsóczy* 5, 75), hiszen Ghiczey 1601-ben is életben volt, Szamosközy a februári országgyűlésen fogságba vetettek között említi. *Magyar nyelvű kortársi feljegyzések Erdély múltjából. Szamosközy István történetíró kézirata*. XVII. század eleje. Közzéteszi, jegyz. E. ABAFFY Erzsébet–KOZOCSA Sándor. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Bp., 1991. 177.

29 Bálintitt cs. lt., nr. 181.

30 1593-ban a Kovacsóczy fiúk nevelője sepsiszentgyörgyi Márk András volt, aki feltehetően azonos a négy esztendővel később Páduában beiratkozóval, a későbbi orvossal. SZABÓ-TONK: *i. m.* 100. sz. Az adatra Jakó Klára hívta fel a figyelmemet, ezúton is köszönöm.

31 1590-es végrendeletében Kovacsóczy legidősebb fia, Kristóf tanulásáról úgy rendelkezett, hogy tízesztendősen valamelyik szász városban folytassa otthoni tanulmányait. SZÁDECZKY: *Kovacsóczy levelei* 37.

32 Martinus BORRHAUS STUTGARDIANUS: *In tres Aristotelis de arte dicendi libros commentaria*. (Basileae, ex officina Jacobi Parci, impensis Joannis Oporini, 1551.) és Petrus Joannes MAFFEUS: *Historiarum Indicarum libri XVI. Selectarum item ex India epistolarum, eodem interprete, libri VI*. (Coloniae Agrippinae, in officina Birckmannica, sumptibus Arnoldi Mylii, 1593.) c. műveiről van szó. Lásd JAKÓ Klára: *Az első kolozsvári egyetemi könyvtár története és állományának rekonstrukciója*. Scriptum, Szeged, 1991 (Adattár XVI–XVIII. Századi Szellemi Mozgalmaink Történetéhez 16/1. Erdélyi Könyvesházak I). 79. sz., 277. sz. A szétsztoztogatásra, megőrzésre való átadásra lásd uo. 22–31.

33 *Erdélyi országgyűlési emlékek*. I–XXI. (1540–1699). Szerk. SZILÁGYI Sándor. MTA, Bp., 1875–1898 (a továbbiakban EOE). XVII. 394.

34 RNLtKv, Kolozs vármegye levéltára, I. Jegyzőkönyvek, I/A nr. 1. 29.

vosolandó kérdéseknek. (Báthory Gábor – saját fejedelmi ambíciói szolgálatába állítva az ügyet – és az általa megnyert Kendy István pedig gondoskodott róla, hogy ennek még nagyobb nyomatékot adjanak, és rendezését sürgessék.³⁵) Másrészt pártfogója, Sennyei Pongrác nemcsak a hosszú háború korszakának egyik legnagyobb túlélőjének bizonyult, hanem egyben az egyik megkerülhetetlen súlyú, megnyerendő politikussá nőtt ki magát. (1607-ben a Rákóczi Zsigmond mellé rendelt tanácsurak egyike, az ország generálisa, az új fejedelem prágai követe,³⁶ aki a gyalui uradalommal honorálta Sennyei lojalitását.³⁷) Harmadsorban az is nyilvánvalóvá vált, hogy a részben az 1594-ben kivégzettek, illetve más tisztogatások áldozatainak utódai és/vagy részben Habsburg-orientációjúak/katolikusok alkotta kör, amelyhez tartozott, az ország politikai életében figyelmen kívül hagyhatatlan súllyal rendelkezett. Nem lehet csak a normalizálódó közállapotok vagy annak a számlájára írni az 1607-től sűrűsödő adatokat, élénkülő birtokügyleteit, hogy a familia egyedüli férfitagjaként ezeket az intézkedéseket neki kellett megtennie. (Például 1607. június 23-án a kolozsmonostori konvent előtt familiárisának, Gazdag Ferencnek 1000 forintban inscribálta Fehér vármegyei, bagói portióját,³⁸ ugyanekkor 200 forintban kötötte Kakucsai Imre nevű servitorának egy nemes telkét a szintén megyebeli Újfaluban.³⁹) Ha felidézünk, hogy a *jus ligatumot* a Rákóczi Zsigmond fejedelem propositiójára feloldó országgyűlés június 24-én ért véget,⁴⁰ egyértelmű, hogy az említett adományokat már annak reményében tehette, hogy a valahai, konfiskált birtokokat visszakapja, s egyben helyzete is rendeződik a fejedelemségben. (Az viszont említésre méltó, hogy nevét nem találjuk a jezsuiták kiűzését megerősítő artikulus ellen tiltakozó katolikus uraké között,⁴¹ holott nagy valószínűséggel az országgyűlésen jelen volt, amint a konvent előtt tett bevallásai is tanúsítják.) Ugyancsak ebben bizakodva és az igénylőket perre igazító törvény szellemében egyezett meg a görgényi uradalomhoz tartozó alsóoroszi és serbházi portiók ügyében apja egykori familiárisával, alsóoroszi Krajnik Lászlóval 1607 októberében,⁴² majd egy esztendő múlva Bocskai Miklóssal a szintén a domínium részét képező két falu, Nádas és Telek birtoklásáról.⁴³ (Egyes ügyletei azonban egyben azokat az anyagi nehézségeket is tanúsítják, amelyekkel a család küszködött: 1606-ban a korábban felvett 400 forint kölcsön fejében zálogosította kolozsvári Bornemisza Gergelynek a Kolozs megyei birtokokat⁴⁴ – ezek tehát valószínűleg 1594 után is a család kezén maradtak –, 1608-ban a Kükküllő megyeieket adta el 1000 forintért Sennyeinek.⁴⁵) Ezzel elérkeztünk a Trócsányi által

35 A *jus ligatum* feloldása körüli bonyodalmakról lásd TRÓCSÁNYI Zsolt: *Rákóczi Zsigmond (Egy dinasztia születése) = A debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1978*. Debrecen, 1979. 101–102 (a továbbiakban TRÓCSÁNYI: *Rákóczi*).

36 EOE V. 383; TRÓCSÁNYI: *Erdély kormányzata* 34; Uő: *Rákóczi* 100–101.

37 *Az erdélyi fejedelmek oklevelei (1560–1689)*. *Erdélyi királyi könyvek* DVD. Szerk. GYULAI Éva. Arcanum, Bp., 2005. IV. 48, 74, 82 (a továbbiakban *ErdKirKv* DVD).

38 KmProt XVI. 9^{r-v}.

39 Uo. 9^r–10^r.

40 EOE V. 488–489, 497–498.

41 EOE V. 516. Sennyei prágai követsége miatt igazolt hiányszónak tekinthető, nem szerepel azonban Kendy István sem.

42 KmProt XV. 256^v–257^r.

43 Uo. XVI. 117^r.

44 Uo. XVI. 20^r.

45 Uo. XVII. 19^r.

meghonosított tévedések közül a súlyosabbik időpontjához. Rá nem jellemző módon ugyanis egyszerűen lesöpörte az asztalról, kiirtva így a szakmai köztudatból Lázár Miklós állítását, tudniillik hogy Kovacsóczy István 1608 és 1610 között Fehér vármegye főispánja volt.⁴⁶ Ezt azzal indokolta, hogy „egy volt főispán nem udvari familiárisként, majd kancelláriai titkárként kezdi újra pályáját”.⁴⁷ Érthetetlen, hogy miért nem említette Lázár magyarázatát, miszerint főtisztviselőségét Kovacsóczy a széki összeesküvésben való részvétele miatt veszítette el.⁴⁸ A kulcs-szót viszont maga mondta ki: újrakezdi pályáját. A tévedés abból fakadhatott, hogy Lázár adatait nem ellenőrizte. Az időrendet felcserélve, s a könnyebben kideríthető széki pillanattal kezdve, ha az *Erdélyi országgyűlési emlékeket* a megfelelő helyen felütjük, lábjegyzetben ugyan, de az 1610-es besztercei országgyűlésen notázottak között szerepel Kovacsóczy neve.⁴⁹ Aho-
gyan amúgy a *Conspiratio Kendiana*-ban és magyar változatában,⁵⁰ Tatrosy önéletírásában,⁵¹ de Angyal is említi.⁵² Ha mindezekben kételkednénk, minden fenntartásunkat eloszlatja az a fejedelmi parancslevél, amely az utóbbi években a Bálintitt-levéltárból, a birtokiratok közül került elő.⁵³ Eszerint 1610. április 21-én, azaz a besztercei határozatok után csaknem egy hónappal, már Gyulafehérvárott Báthory Gábor Imreffy és Segnyei Miklós tanácsurai köz-
benjárására megkegyelmezett Kovacsóczy „személyének és fejének”, valamint visszabocsátotta az elkobzott birtokok közül Körtvélyfáját („falunkat”) az udvarházzal együtt (lásd a mellékletet).⁵⁴ A korábban már elmondottak, azaz a Sennyeihez és az „összeesküvés” vezetőjéhez, Kendy Istvánhoz fűződő szintén bizalmi kapcsolata (utóbbit képviselve egy birtokügyét intézte 1608-ban⁵⁵) ismeretében és bizonyára politikai elképzeléseik híveként (ami, Kendyhez hasonlóan, az apjával szögesen ellentétes volt) szinte természetesnek kell tekintenünk, hogy a szervezkedésben részt vett, belekeveredett. Pontos szerepe szinte felderíthetetlen, az adatok ellentmondóak arról, hogy egyáltalán megjelent-e Széken? A rendelkezésünkre álló információk alapján nem valószínű. Nem bukkan fel a Bethlen által lefolytatott vizsgálat tanúvallomásaiban és az eddig ismert, az „összeesküvést” említő jezsuita forrásokban sem,⁵⁶ a megkegyelmezés is azt sejteti, jelentősebb szerepet nem játszott (és egyben talán azt is, hogy Bátho-

46 LÁZÁR: i. m. 512.

47 TRÓCSÁNYI: *Erdélyi kormányzata* 107. (300. jegyz.)

48 LÁZÁR: i. m. 512.

49 EOE VI. 173. (2. jegyz.)

50 *A Kendy-féle összeesküvés. (Latin nyelvű históriás ének Szamosközy Istvántól). Conspiratio Kendiana.* Közli PETTKÓ Béla. Történelmi Társ. 1888. 755; *Szamosközy magyar nyelvű históriás éneke az 1610-iki Kendy-féle összeesküvésről.* Közli SZÁDECZKY Lajos. Századok XXXIII(1899). 311.

51 DOMOKOS Pál Péter: *Tatrosy György önéletírása és történeti feljegyzései.* Irodalomtörténeti Közlemények 61(1957). 248.

52 ANGAL Dávid: *Báthory Gábor uralkodása.* Századok XXX(1896). 33. (A kérdéssel újabban Horn Ildikó foglalkozott, a históriás ének nyomán említi, részletesebben azonban nem tér ki rá. HORN Ildikó: *Ónagysága merénylői (Gondolatok egy politikai összeesküvésről) = Historia manet. Volum omagial Demény Lajos Emlékkönyv.* Red./Szerk. VIOLETA BARBU-TÜDŐS S. Kinga. Buc.–Cluj, 2001. 246–255.

53 Bálintitt cs. lt., 47. cs. fol. 4.

54 A Fehér vármegyei Felsőorbót, Szentkirályt és Újfalut május első napjaiban adományozta Báthory Keresztessi Pálnak. GyfKáptLt, F 2 Protocolla, IV. 31–33.

55 KmProt XIII. 70.

56 *Erdély és a Szentszék a Báthoryak korában. Okmánytár II. (1595–1613).* Közreadja KRUPPA Tamás. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Egyháztörténeti Kutatócsoportja–Szegedi Tudományegyetem Régi Magyar Irodalom Tanszéke, Bp.–Róma–Szeged, 2009 (Adattár XVI–XVIII. Századi Szelle-

ry és környezete nem látott veszélyt elbocsátásában). Segnyei Miklós fellépése esetlegesen Kovacsóczy házasságkötéséhez kapcsolható, de mivel ennek időpontja egyelőre ismeretlen, nagyon óvatos feltételezéssel és csupán a kapcsolatok jelzésével kell megelégednünk. Ismert, hogy István felesége, Telegdy Zsófia János és lapispataki Segnyei Anna lánya volt. Utóbbi és Miklós nem tudjuk, milyen fokú, de nyilván atyafiságban álltak egymással. (Segnyei 1612-ben jutott Kovacsóczy sorsára, a Forgáchhoz való csatlakozásért.⁵⁷) Az is említésre méltó, hogy Telegdy János viszont Rákóczi Zsigmond harmadik feleségének, a jezsuiták által a bibliai Eszterhez hasonlított Telegdy Borbálának⁵⁸ a fivére volt.⁵⁹ Nem elképzelhetetlen, hogy az 1596-ban félárvaságra jutott Zsófia a sokkal tekintélyesebb Rákóczi-udvarba került.⁶⁰ Tekintve, hogy Lázár egyik állítása valósnak bizonyult, gyanakodnunk kellett arra, hogy a másik sem teljesen légből kapott. Az ellenőrzése – ma már – csak némi nehézséget okozott: a Királyi könyvek DVD-n szerepel ugyan a főispáni kinevezés, ám – ahogyan sajnos oly gyakran –, a jelölt helyen nem ezt a bejegyzést találjuk. Kis lapozás után azonban rá lehet találni az 1608. augusztus 13-án kelt, néhány soros iratra, amely szerint a kápolnai Bornemisza Boldizsár halálával üresedésbe került egyik Fehér vármegyei főispáni tisztséget Kovacsóczy nyerte el.⁶¹ Az ország legelőkelőbb megyéjének főtisztségét adományozó gesztus nyilván nem feltétlenül a húszas évei elején járó fiatalembernek szólt, demonstrálni lehetett viszont ezzel a törvénytelenül megfosztottak rehabilitálását, ugyanakkor a II. Mátyással való jó viszony biztosítékaként a Habsburg-pártiak kellő, illő megbecsülését. Bár egy, ez év szeptemberi forrásban még nem szerepel ez a tisztsége, hogy a kinevezést a fejedelem nem vonta vissza, egyértelműen tanúsítja húga 1609 júliusában kelt tiltakozása.⁶² (Feltehetően csupán beiktatása nem történt meg szeptemberig, ami teljesen szokványosnak tekinthető.) 1608 őszére tehát Kovacsóczy támogatóinak s ugyanakkor éppen a családot ért sorozatos csapásoknak és a politikai helyzetnek köszönhetően is eljutott a természetes állapotok között familiáját, őt „megillető”, elvárható helyre, talán korábban is a szokottnál. Innen már esetlegesen valamiféle országos főtisztség, méltóság lett volna a következő lépcsőfok. Alapvetően tehát Kovacsóczy a 15 éves háború és következményei teremtette körülmények között, pillanatok alatt jóformán, 1608-ra egy csaknem teljes pályát futott be, amelyet a Kendy–Kornis-féle szervezkedésben való részvétele tört meg, zárt le. Amikor hat esztendő múltán újra megjelent az erdélyi politikai színpadon, az egy teljes újrakezdés, egy teljesen új „élet”. Későbbi magatartása, tevékenysége viszont csak ezen előzmények tudatában érthető, értékelhető tényszerűen: ezért maradt távol a későbbi szervezkedésektől, „kalandoktól”, Kendyvel, Sarmasághyval szemben a fejedelemmel való együttmű-

mi Mozgalmaink Történetéhez 38. – Collectanea Vaticana Hungariae classis I, vol. 5). 142, 143, 147. sz.

57 EOE VI. 224.

58 *Jezsuita okmánytár. Erdélyt és Magyarországot érintő iratok 1601–1606. I/2.* S. a. r. BALÁZS Mihály–KRUPPA Tamás–LÁZÁR István Dávid–LUKÁCS László. JATE Régi Magyar Irodalom Tanszéke, Szeged, 1995 (Adattár XVI–XVIII. Századi Szellemi Mozgalmaink Történetéhez 34). 604, 607.

59 BLAZOVICH László–GÉCZI Lajos: *A Telegdiek pere 1568–1572.* Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 1995 (Dél-Alföldi Évszázadok 6). 26.

60 Telegdy János a mezőkeresztesi csatában esett el. Uo.

61 ErdKírkv DVD VIII. 65.

62 KmProt XVII. 42^r.

ködést választva, s egy kiemelkedő pályát befutva. Ez viszont nem teljes szervilitás;⁶³ gyakran idézik vele kapcsolatban is a Bethlen végrendelete-beli megfogalmazást: „*én creaturaim vagy-tok*”. Tény, Bethlennek köszönhetette az új életet. Ám úgy vélem, feltétlenül oda kell tennünk mellé: a képzettsége, műveltsége (amelyről – a jelek szerint az eddig sejtettnél jelentősebb – könyvtára, nyomtatásban megjelent, III. Zsigmond lengyel király előtti oratioja,⁶⁴ a Károlyi Zsuzsanna halálakor Bethlennek írott *Epistolája*,⁶⁵ a Szalárdi által is említett, az apai hagyományt követő, elkallódott történeti feljegyzései⁶⁶ tanúskodnak) is adott volt hozzá. Az is tény, hogy a hosszú háború után meglehetősen kisszámúra apadt a megfelelő képzettséggel a kormányzat szolgálatába állíthatók csoportja. Ennek ellenére Bethlen kétségkívül Kovacsóczyt sem véletlenül választotta, majd tüntette ki hamarosan bizalmával (az ismert 1614-es pozsonyi után, 1615 szeptemberében a fejedelem lengyelországi követséggel bízta meg,⁶⁷ 1616-ban pedig belső körhöz tartozását a „*supremus ac intimus secretarius*” titulusa tanúsítja⁶⁸). Szolgálatba fogadása részben természetesen értékelhető gesztusként a Báthory Gábor által törvénytelenül elítéltek és megnyerendők felé, és kétségtelenül továbbra is érdekfeszítő kérdés, hogyan, mikor került az új fejedelem környezetébe.⁶⁹ Egy, szintén a közelmúltban előkerült, már Bethlen István fejedelemhez írott folyamodványa⁷⁰ viszont egyértelműen bizonyítja egyrészt a Bethlen és kancellárja közötti bensőséges viszonyt, másrészt Kovacsóczy rokonszenves személyiségét, jellemét. A Kovacsóczy kiváló íráskészségét, életteli stílusát tanúsító levélből Bethlen kétségkívüli gondoskodása, szinte szeretete olvasható ki (alátámasztva a Kemény

63 Továbbra is rendületlenül támogatta a katolikus egyházat, egyike azoknak, akik bosnyák ferenceseket, pl. Filippo a Camengradot, hívtak a Fejedelemségbe. Lásd *Relationes missionariorum de Hungaria et Transilvania (1627–1707)*. Ed. István György Tóth. MTA Történettudományi Intézete, Roma–Bp., 1994 (Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma. Fontes 1). 286; Tóth István György: *Szent Ferenc követői vagy a szultán katonái?* Századok 134(2000). 771, 773.

64 *Stephani Kovatschyocy Oratio ad Sigismundum, regem Poloniae, habita anno 1615 mense Septembriae, cum nomine ... Gabrielis Bethlehem, legatione fungeretur: et copia litterarum eiusdem Principis Transylvaniae ad Bohemiae directores datarum Albae-Iuliae 18 Augustus*. Lincii, 1619. Régi magyar könyvtár. III. Szerk. SZABÓ Károly–HELLEBRANT Árpád. Akadémiai, Bp., 1898. 1254. sz.

65 *Exequiarum coereemonialium serenissimae principis ac dominae dominae Susannae Caroli, sacri Romani imperii Transsylvaniaeque principis, partium Regni Hungariae dominae ... libello duo, in quibus orationes et carminaeorum, qui funebrem pompam lucubrationis sui ornarunt continentur*. Albae-Iuliae, 1624. Régi magyarországi nyomtatványok. II. 1601–1635. Szerk. BORSA Gedeon–HERVAY Ferenc–HOLL Béla. Akadémiai, Bp., 1983. 1307. sz.

66 „[...] hozzattak vala fejedelemhez Kovacsóczy István cancelláriusnak holmi minutálási [...] különb-különb leveleknek mássai, formái, melyek között találtattak vala egy nagy fasciculusban, összekötött csomóban in4-to, négyrészen egybenhajtogatott papírosokon szegény cancelláriusnak ugyan feles és sok írási. Melyeket a fejedelem megnézegetvén, ottan Kassai Istvánt [...] parancsolván hívatni, ezen szókkal: *Ihol – úgymond – Kassai uram, szegény cancellárius uram históriákat írt volt, kezébe adta vala. [...] De azután hová lett, arról csak altissimum et perpetuum silentium*”. SZALÁRDI János *Síralmas magyar krónikája*. S. a. r., bev. tan., jegyz. SZAKÁLY Ferenc. Magyar Helikon, Bp., 1980. 158.

67 RNLtKv, Beszterce város levéltára, Missiles nr. 8387, 8388.

68 GyfKáptLt, F 2 Protocolla, V. 100.

69 Az 1613. nov. 6-án kelt, Wesselényi Boldizsár javára tett bevallásában tisztség nem, csupán az szerepel neve mellett, hogy a néhai kancellár fia. KmProt XVII. 78^v.

70 Bálintitt cs. lt., 47. cs. fol. 1.

János állítását⁷¹). A fejedelem ugyanis a görgényi uradalom zálogösszegben felüli összegben való inscribálását ajánlotta fel (tulajdonképpen ilyen tartalmú oklevél kiállíttatására utasította kancellárját), ráadásul úgy, hogy életében ne legyen visszaváltható. Kovacsóczy ezt nem fogadta el, a tényleges összeget tüntettette fel és a korlátozást nem foglaltatta bele. Feltehetően ez a – keserű tapasztalatok árán megszerzett – józan bölcsesség és önmérséklet is tette Rákóczi előtt is kedvelté,⁷² akinek azonban teljesen más volt a kormányzatról alkotott elképzelése. Ez azonban már messze túllépi jelen tanulmány témáját, kereteit.

A majdani kancellár pályája első szakaszának lezárása előtt, bár már a „másik élethez” tartozik, rövid kitérőt kell tennem a Trócsányi által meghonosított másik tévedésre. Alapvető munkájában a kancellár tisztségei között a Torda megyei főispánsága (1627-től) mellett – nyilvánvalóan elírásból – háromszéki főkapitánysága (1625-től) szerepel.⁷³ Azontúl, hogy előbbibe 1625. július 9-én iktatták be a leköszönő, Kolozs megye főispánjává kinevezett Kamuthy Farkas helyébe,⁷⁴ a megyei jegyzőkönyv (és a rendelkezésünkre álló más források) tanúsága szerint ekkor viselt másik törvényhatósági főtisztviselést Marosszékből viselte (ahol birtokkal is rendelkezett).⁷⁵ Tisztségei – az eddigi adatok szerint – ugyanezek maradtak haláláig.⁷⁶

Kovacsóczy személye az erdélyi állam életében betöltött szerepének, tragikus és majdnem azzá váló fordulatokat sem nélkülöző sorsának „köszönhetően” nyilván önmagában is érdekes. Ugyanakkor kiválóan szemlélteti nem csupán azt, hogy 1594 nyarának súlyos öröksége meddig terhelte az erdélyi politikai életet, hanem egyben azt is, hogy 1594 örökösei milyen kihívásokkal, korlátokkal és lehetőségekkel szembesültek. Mindezeket túl – véleményem szerint – megtestesíti a Bethlen elképzelése szerinti secretariust, kancellárt, az utolsó „valódit” a nagy romlás előtt.

71 Kemény hangsúlyozza, hogy Kovacsóczy Bethlen „igen kedves embere” volt. KEMÉNY János *Önéletírása* = *Kemény János és Bethlen Miklós művei*. Szöveggyűjtemény, jegyz. V. WINDISCH Éva. Szépirodalmi, Bp., 1980. 50.

72 Pázmány egy tévesen 1636-ra datált levelében „régí jóakaró fiam”-nak nevezi. *Pázmány, Lippay és Esterházy levelezése*. Közli BEKE Antal. Történelmi Tár 1881. 668.

73 TRÓCSÁNYI: *Erdély kormányzata* 30.

74 *Torda vármegye jegyzőkönyvei I. 1607–1658*. Bev. tan., jegyz. közzéteszi DÁNÉ Veronka. EME, Kvár, 2009 (Erdélyi Történelmi Adatok IX. 1). 224.

75 Uo.

76 Pl. 1630: „Spectabilis et magnificus dominus Stephanus Kouachoczy de Keortuelfaja [...] cancellarius et intimus consiliarius, comes comitatus Thordensis ac sedis siculicalis Marus capitaneus.” KmProt XXVII. 19; 1634. máj. 25., „Én Kovacsóczy István, az én kegyelmes uramnak ő nagyságának, az tekintetes és nagyságos Rákóczi György uramnak, Erdélyországa fejedelmének, Magyarország részeinek urának és székelemek ispánjának etc. cancellarius, tanácsa, Torda vármegyének ispánja és Marosszék kapitánya adom emlékezetre [...]” *Historiai forgácsok Bethlen István kormányzósága történetéhez*. Közli SZILÁGYI Sándor. Történelmi Tár 1884. 114.

MELLÉKLET

1610. április 21., Gyulafehérvár. Imreffy János és Segnyei Miklós közbenjárására Báthory Gábor fejedelem megkegyelmez Kovacsóczy Istvánnak.

Gabriel Dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Meghtekintvén Imreffy János és Senniej Miklós uraméknak teorekedéseket, Kouaczoczkj Istvánnak, feiének és zeméliének gratiát attunk, ez mellett Keortuilyfáia new falunkat udvarházastul, kj Thorda varmegiében vagion, nekj attuk. Azért haggiuk és parancziolliuk ez mi levelwnk tartása zerint, zeméliében és az meghnevezett józágbán senkj megh ne háborgassa, hanem békességesen haggia bírni. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutus.

Datum in civitate nostra Alba [Iu]lia, die vigesima prima mensis Aprillis, anno Domini millesimo sexcentesimo decimo.

Gabriel princeps

(Eredetije papíron, Bálintitt cs. lt., 47. cs. fol. 4.)

THE CHANCELLOR'S OTHER LIFE.

THE EARLY PERIOD OF ISTVÁN KOVACSÓCZY'S POLITICAL CAREER

Keywords: *chancellor, political career, administration of the Principality*

The present study sets out to correct previous historiographic mistakes concerning the early career of István Kovacsóczy, who served as the Chancellor of Transylvania from 1622 until his death in 1634. The author's goal is to outline the history and relations of the family, ranging from 1594 – the execution of Farkas Kovacsóczy (father of István, also Chancellor of Transylvania) –, giving an account of the benefactors of the four orphans: three sons (Kristóf, Zsigmond and István, all converted to Catholicism) and one daughter (Zsuzsanna). The most prominent of these benefactors was Pongrác Sennyei, a politician loyal to the Habsburgs, who, by the end of the Long Turkish War, became one of the most significant figures of Transylvania. In 1608, after the *jus ligatum* afflicting the descendants of those executed in 1594 had been lifted, István (who, by 1603, was the only living son of Farkas) appeared in the political sphere as a member of a Habsburg-oriented group, thus adopting a political stance in stark contrast with his father's. The leadership of the group included the aforementioned Sennyei, as well as István Kendy, catholicised son of Counsellor Sándor Kendy, also executed in 1594. Thanks to this circle – but also to political games that surrounded the succession of Gábor Báthory as the Prince of Transylvania –, István was appointed as *supremus comes* (*őrispán*) of Fehér County, the most prestigious administrative region of Transylvania. Miklós Lázár, a 19th-century historian, has already referred to this fact (although with no sources cited), but Zsolt Trócsányi – an expert of the history of the Principality – deemed it improbable, based on István Kovacsóczy's earliest known title (*secretarius* of the Chancellery), only mentioning it in the notes of his fundamental work. Kovacsóczy's lowly outset as secretary, however, is perfectly explained by one of Lázár's facts: István Kovacsóczy became involved in a plot organised by his "party" – known as the conspiracy of Szék –, a fact doubtlessly proven by his recently found pardon letter. Thus, in 1610, Kovacsóczy's promising career was broken, resulting in the loss of all but one of his estates. He was forced to start anew after the election of Prince Gábor Bethlen, to build a life and career (whose post-1614 stages are largely known today) culminating in winning the title his late father had possessed before him.

CEALALTĂ VIAȚĂ A CANCELARULUI.
PRIMA ETAPĂ A CARIEREI LUI ISTVÁN KOVACSÓCZY

Cuvinte-cheie: *cancelar, carieră politică, guvernământ în epoca princiară*

Studiul prezintă începuturile carierei lui István Kovacsóczy, cancelarul Principatului Transilvaniei între anii 1622–1634, corectând totodată unele erori ale cercetărilor anterioare. Autorul schițează soarta și sistemul de relații al familiei începând din anul 1594 – momentul executării cancelarului Farkas Kovacsóczy (tatăl lui István) –, prezentând în același timp și patronii/sușinătorii orfanilor, anume ai lui Kristóf, Zsigmond și István (toți trei convertiți la catolicism), respectiv ai sorei lor, Zsuzsanna. În ceea ce privește viitorul lui István dintre acești patroni se remarcă Pongrác Sennyey, care a devenit spre sfârșitul războiului de 15 ani unul dintre cei mai influenți politicieni ai Principatului. István, singurul rămas în viață dintre fii cancelarului, debutează în viața politică a țării ca membru al grupului catolic, filohabsburgic (având ca lideri pe Sennyey, viitorul cancelar István Kendy, fiul consilierului princiar Sándor Kendy executat tot în 1594, respectiv membrii familiei Kornis) după reabilitarea celor executați în 1594 și abrogarea a. n. *jus ligatum* în 1608. Datorită împrejurărilor alegerii ca principe al lui Gábor Báthory și pacturilor politice făcute de acesta, István Kovacsóczy și-a dobândit prima dregătorie importantă, cea de comite al celui mai însemnat comitat, comitatul Alba. Această funcție a lui Kovacsóczy era cunoscută deja din secolul al XIX-lea, însă afirmațiile istoricului Miklós Lázár au fost contestate în 1980 de către unul dintre cei mai buni cunoscători ai epocii princiare, Zsolt Trócsányi, care – având în vedere, că Lázár nu a precizat sursele folosite – a considerat că prima funcție a lui Kovacsóczy era cea de secretar princiar. Cercetările din ultimul deceniu însă confirmă corectitudinea datelor furnizate de Lázár nu numai în acesată privință, dar și în ceea ce privește cauza căderii în disgrație a lui Kovacsóczy. Deloc surprinzător (având în vedere cercul de carea aparținea) István a participat la conspirația „partidului” său din 1610 cunoscută în istoriografie drept conspirația de la Sic (sau conspirația Kendiana), fiind condamnat la moarte și la confiscarea întregii sale averi. A fost grațiat datorită intervenției consilierilor princieri János Imreffy și Miklós Segnye, fiindu-i retrocedată doar o singură moșie (Periş, comitatul Turda). În urma acestei decăderi era constrâns să reia totul de la început și să construiască o viață nouă. În aceste condiții e firesc că sub principele Gábor Bethlen în 1613/14 apare mai întâi în slujbe „umile” ca familiar și secretar al acestuia, ca în deceniile următoare să realizeze una dintre cele mai strălucite cariere a cărei stații însă sunt deja cunoscute.